

II nije bilo mjesta da se spomenu rezultati rada J. Lučića na problemima dalmatinskog kolonata. A ipak je J. Lučić uz T. Raukara naš najbolji noviji autor koji je tom pitanju posvetio temeljita i vrlo korisna istraživanja. Njegove radove o tom pitanju ne nalazimo ni u Povijesti II ni u Pregledu – osim u popisu literature.

Da zaključimo. Sve naše naprijed izrečene primjedbe nimalo ne umanjuju važnost Pregleda i ulogu N. Klaić u našoj historiografiji. Svatko će morati priznati neizmjerne radni član N. Klaić, stalni rad na vrelima i izvanrednu oštroumnost. Opus koji je ona iza sebe ostavila još će godinama inspirirati hrvatske povjesnike i poticati ih da u plodnoj diskusiji unaprijede poznavanje hrvatske povijesti. Na to ih uostalom potiče i sama N. Klaić uz ostalo npr. na str. 391 Pregleda gdje izražava misao da "mukotrpan, ali prije [vjerojatno prijeko: L. M.] potreban rad na analizi dragocjenog izvornog materijala zagrebačke crkve nije još ni počeo i da na tom poslu čeka još mnogo posla, dakako mlade i mlade generacije". Ako nikome nije dano spoznati istinu i, ako dakle preostaje samo tražiti istinu, svaki onaj tko uporno i s fanatičnom ljubavlju traga za njom kao što je to bio nedvoumno slučaj s Nadom Klaić zaslužuje najdublje poštovanje i života i rada prema onoj Goetheovoj

Wer immer strebend sich bemüht
den können wir erlösen.

Lujo Margetić

LUJO MARGETIĆ – MAGDALENA APOSTOLOVA MARŠAVELSKI, HRVATSKO SREDNJOVEKOVNO PRAVO. VRELA S KOMENTAROM. Zagreb 1990.

Zasebna cjelina u povijesti našega prava bez sumnje je hrvatsko srednjovekovno pravo; kao što je poznato, na njegovim su se raznim dijelovima i mnogim sastavnicama nerijetko lomila brojna znanstvena i stručna koplja, pa i ona političkog usmjerenja. Za taj dio našega prava osobito je zanimanje izazvala opća, burna politička situacija hrvatskih zemalja u XIX. stoljeću, posebice početak ogorčene hrvatske bitke s mađarskim posezanjima za pojedinim hrvatskim područjima; nosioci te bitke bili su ponajprije pripadnici građanske hrvatske grupacije u doba stvaranja modernoga građanskog društva u nas i snaženja uloge te sve brojnije grupacije. Tada u prvi plan sve više izbijaju nacionalne težnje i htijenja, sa snažno nabijenim nacionalnim emocijama; zbog obrane nacionalnih prava i ostvarivanja tih težnji vrlo se često javno poziva i na mnoga mjesta iz hrvatskoga srednjovekovnog prava. Naravno, pojedini dokumenti ili grupe dokumenata iz hrvatskoga srednjovekovlja, pa i onoga pravnoga sadržaja, već su i tada publicirani integralno ili s komentarima; do danas su i više puta analizirani, interpretirani i valorizirani, ili su, pak, na temelju njih stvarani određeni zaključci. Zbog širokoga nacionalnog sadržaja neka su od tih prvorazrednih vrela postala i vrlo bliska svojina mnogih iz široke hrvatske čitalačke javnosti. Takvi su osobito pojedini znameniti izvori, poput, npr., Trpimirove darovnice, "Zlatne bule" zagrebačkom Gradecu, Vinodolskog zakona itd. Svi su ti i drugi izvori objavljeni u Codexu Diplomaticus, u seriji Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium itd., u radovima naših istaknutih povijesnih, pravnopovijesnih i književnopovijesnih djelatnika poput, npr., Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, Ivana Krstitelja Tkalića, Franje Račkoga, Đure Šurmina, Vatroslava Jagića, Marka Kostrenčića, Nade Klaić itd.

U novije doba tom se problematikom u nas najviše bavi akademik i umirovljeni redovni profesor Pravnog fakulteta u Rijeci dr. Lujo Margetić, koji je objavio niz knjiga, studija i članaka

o hrvatskoj pravnopovijesnoj problematici. Sada je prof. Margetić zajedno s kolegicom s Pravnog fakulteta u Zagrebu prof. dr. Magdalenom Apostolovom Maršavelski objavio knjigu: "Hrvatsko srednjovjekovno pravo. Vrela s komentarom", u izdanju "Narodnih novina" i Pravnog fakulteta u Zagrebu (serija Monografije, sv. 52, Zagreb, 1990, str. 240). Objavljeno je – kronološki – ukupno 87 dokumenata, i to u cjelini ili u izvacima; neke su cjeline objavljene i u svojevrsnom kolažu više izvora. Evo tih cjelina: istarski Rižanski placit (804), tzv. Trpimirova darovnica (4. III. 852?), oporuka zadarskog priora Andrije (918), zaključci splitskog crkvenog sabora (925), Sergijevo darovanje samostanu Sv. Mihovila u Puli (8. IX. 990), Rabljani priznaju mletačkog dužda za seniora (VII. 1018), raspolaganje alodijem u Zagorju, Biograd (oko 1070 – 76), opat samostana Sv. Ivana Rogovskog kupuje zemlju, Biograd (poslije 1076), slobodni seljaci i njihove općine u hrvatskoj državi, Split-Poljica (oko 1080), Petar Crni otkupljuje Semidragu, a taj se oslobađa od njega, Split-Poljica (oko 1080), servi u hrvatskoj državi, Split, Poljica (oko 1080 – 90), organizacija državne vlasti u Hrvatskoj državi (druga polovina IX. st.), kralj Koloman daje povlastice Trogiru (25. V. 1108), kralj Stjepan III daje Šibenčanima povlastice "trogirskog tipa" (1167), kralj Bela III Modrušku županiju daruje krčkom knezu Bartolu (1193), vojvoda Andrija potvrđuje povlastice samostanu Sv. Kuzme i Damjana (31. III. 1198) i daje povlastice zagrebačkoj crkvi (11. V. 1198), Martin Madijev pravi oporuku, Zadar (1. III. 1199), kralj Andrija II potvrđuje povlastice zagrebačkoj crkvi (1217) i kanonicima njihove posjede (1217), kralj potvrđuje Varaždinsku povlasticu (1220), kralj Andrija II potvrđuje Šibenčanima njihove povlastice (1221), naknada štete u krivičnom postupku, Slavonija (1226), prodaja zemlje povezana sa zamjenom, Trogir (23. V. 1227), prodaja nekretnina u obliku darovanja i protudarovanja, Zadar (6. X. 1233), vojvoda Koloman daje Virovitici povlastice (1234), kralj Bela IV potvrđuje povlastice Trogirima (18. III. 1242), dodjeljuje ih zagrebačkom Gradecu (16. IV. 1242), daruje brdo Gradec Zagrebačkom kaptolu (11. IX. 1242), ban Stjepan osniva grad Jablanac (1251) i Križevce (24. IV. 1252), Bela IV potvrđuje povlastice zagrebačkom Gradecu (26. XI. 1266), vojvoda Bela daje povlastice gradu Sv. Ambroža, Virovitica (1269), iz dubrovačkog Statuta (1272), odluke Slavonskog sabora (19. IV. 1273), kralj Ladislav IV potvrđuje povlastice Bihaću (1279), iz Vinodolskog zakona (6. I. 1288), zagrebački biskup daje povlastice Vugrovcu (1295 – 1303), iz rapskog statuta (1325 – 1327), Zagrebački kaptol daje povlastice "Lepoj vesi", odnosno Novoj Vesi u Zagrebu (9. IX. 1344), pravni položaj žene u zagrebačkom Gradecu (1355, 1357, 1363, 1364, 1375 – 1390), kapara – arra, capolo, zagrebački Gradec (18. III. i 5. VII. 1356), iz "Libri citationum seu sententiarum" zagrebačkog Gradeca (1356, 1360, 1363, 1383), kralj Ludovik I. daje povlastice Koprivnici (4. XI. 1356), kamate – usura, zagrebački Gradec (1356, 1378), pravo prvokupa, zagrebački Gradec (1357, 1452), Ludovik I. Draganićima dodjeljuje prava hrvatskih plemića (5. X. 1359), presuda "pranja jezika", Zagreb (1362, 1473), prodaja zemlje "iure perpetuo" uz određene uvjete, Turopolje (25. II. 1374), samostan Sv. Nikole u Zagrebu u trajni posjed daje zemlju "sub conditione" (22. IV. 1377), predaja nekretnine s notarskom ispravom (31. I. 1379), presude na smanjenje "čovječnosti", Zagreb (1384, 1390), zalaganje nekretnina, zagrebački Gradec (1391, 1452), miraz, darovanje nekretnine mužu, zagrebački Gradec (1398, 1440), iz Krčkog statuta na hrvatskom jeziku (15. V. 1388), iz Šibenskog statuta (XIV. st.), tzv. Qualiter (Pacta conventa), pripis radu Tome Arcidakona o navodnom ugovoru Hrvata s Kolomanom (druga polovina XIV. st.), iz Kastavskog statuta (1400), ugovor o prodaji simuliran kao darovanje i protudarovanje, Baška na o. Krku (1. V. 1420), iz Libri fassionum seu funduales zagrebačkog Gradeca (1427, 1457, 1471, 1514), quarta plebanica, quarta pars legationem, zagrebački Gradec (1427), iz Puljskog statuta (1431), zamjena nekretnina uz doplatu u novcu, zagrebački Gradec (1432, 1433), prodaja nekretnina zbog neplaćenih dažbina (1434, 1439, 1474, 1490), iz Poljičkog statuta (1440), Katarina Celjska potvrđuje primitak godišnje dažbine zagrebačkog Gradeca (1. I. 1453), iz običajnog prava Vrane (1. I. 1454), iz Privilegija Lige zadarskog komiteta (15. XI. 1455), ugovori o doživotnom uzdržavanju, Zagreb (1457, 1467), podban M. Živković o nasljednom pravu hrvatskih plemića (15. XI. 1459), gradske služnosti, zagrebački Gradec (1465,

1475, 1491), kralj Vladislav daruje ošasnu nekretninu Cehi, Turopolje (6. XII. 1494), prodaja i darovanje nekretnina (26. IV. 1494), te darovanje nekretnina (8. V. 1499), iz statuta Lige ninskog kotara (XV – XVI. st.), iz Tripartita Stj. Verbecia (1514), iz Novigradskog zbornika (1551), turopoljski plemići proglašavaju se adoptivnom i diobnom braćom te donose statutarne odredbe (15. II. 1560), spor između vinodolskih općina Grižane i Kotor (2. IX. 1561), zagrebački Gradec dobiva novu organizaciju (3. II. 1609), reforma statuta zagrebačkog Gradeca (7. XI. 1618), iz Zbornika statuta zagrebačkog Gradeca (1622 – 1703), ugovor Petra Zrinskog s Grobničanima (18. VII. 1642), iz Bribirskog urbara, Vinodol (1700).

Knjiga je obogaćena predgovorom, popisom korištenih izdanja izvora, zemljopisnim, sistematskim i pojmovnim kazalom. Vrela sadržajno pokrivaju sve hrvatske pokrajine. No ovdje je potrebno istaknuti još jednu – odmah treba reći – pozitivnu komponentu ove knjige. Naime, autori suviše skromno ističu kako se "nadaju da će ovaj rad biti od koristi u seminarskoj nastavi te u postdiplomskom studiju i da će u izvjesnoj mjeri pomoći temeljitoj izgradnji pravne kulture naših pravika" (str. VI); međutim, autori su pošli mnogo dalje od toga na prvi pogled jednostavnog cilja. Radi se o tome da su dosada uobičajene zbirke sličnih ili istovjetnih izvora bile uglavnom samo preobjavljeni izvori, u što je, naravno uloženi znatan trud čitanja, otkrivanja nečitkih ili uništenih slova, riječi ili cijelih odlomaka, ili je, s druge strane, bila riječ o preobjavljenim izvorima u zbirkama s popratnim skromnijim komentarima i bilješkama. L. Margetić i M. Apostolova Maršavelski nisu dali samo izvatke izvora ili njihove cjelovite tekstove, već su uz ta vrela dali i oveće komentare, od kojih su neki i prave male rasprave; naravno, tu je i mnogo bilježaka, od kojih su neke, opet, mali članci. Značajno je da se ova dva pravna povjesnika ne zadržavaju isključivo na svojem užem, matičnom području, već zadiru i u širu povijesnu, gospodarsku, diplomatičku, kronološku, paleografsku i u još poneku znanstvenu i pomoćnoznanstvenu oblast. Otvoreno su iznesena i znanstvena neslaganja s pojedinim drugim autorima, jer su uvjereni da znanstvena diskusija može znatnije pridonijeti razaznavanju prave biti problematike. (Treba napomenuti da je rukopis bio dovršen već 1987. godine, tako da su kasnija istraživanja rjeđe uzimana u obzir.) Time ova svojevrsna hrestomatija samo dobiva na svojoj znanstvenoj vrijednosti, osobito stoga što je – bez obzira na jedina dva bitna kriterija: objavljenim, komentiranim i analiziranim vrelima pokriti sve hrvatske zemlje te zadržati kriterij pravno-povijesnoga karaktera tekstova – ipak uočljivo odbacivanje neznanstvene neutralnosti i očit subjektivan izbor materijala. Time se uočava snažna kreativnost u autorskom postupku, kao i originalnost – neke su tekstove upravo autori prvi put i preveli, dok su dobar dio njih preveli iznova, dokazujući na brojnim primjerima netočnost nekih dosadašnjih prijevoda i tumačenja. Još je jedna osobitost, ovaj put iz pravne problematike, kojom su autori dali "danak" užoj struci; naime, uočljivo je da su autori knjige nastojali dati što širu lepezu raznih i različitih pravnih organa, ali i tu dajući prednost onima koji su u ponečem osebujni: pritom omogućuju dalji rad na njima, dalja postavljanja novih znanstvenih pitanja i, naravno, davanje odgovora na njih. Kao osobitu pozitivnost treba istaknuti donošenje niza privatnih akata, čime autori vrsno dokazuju da se srednjovjekovno pravo ne može tumačiti samo na temelju, npr., isprava javnopravnog karaktera, što, inače, neki autori nerijetko čine. Ipak je hrvatsko srednjovjekovno društvo složenija povijesna cjelina nego što bi se moglo eventualno pomisliti – kao da nam sugeriraju autori.

Novo djelo za ovu prigodu sastavljenoga zagrebačko-riječkog znanstvenoga tandema značajan je doprinos iz uže arheografske oblasti; ali, očito je da prof. dr. Magdalena Apostolova Maršavelski i prof. dr. Lujo Margetić ne samo što znanstveno prodiru u materiju već to čine na zaista inspirativan i kreativan način. Knjiga svojim sadržajem zadiru i u niz drugih područja i znanstvenih grana – od povijesti i prava, preko etnologije i filologije do politike i socijalne oblasti hrvatskoga srednjovjekovnog života. Istodobno, ova knjiga potiče istraživanja pa i polemički inicira otvaranje niza pitanja.

Petar Strčić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb

Ivan KAMPUŠ, Zagreb

Tomislav RAUKAR, Zagreb

Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske

Historijski zbornik

Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:

Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik

Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 20 000 HRD

Izdavanje časopisa sufinancira

Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske

Industrogradnja, Zagreb, Savska c. 66 – potpomogla tiskanje rasprave
o Božidaru Magovcu

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1993.